

základe samourčovacieho práca národov.^{21a} Robotnícke organizácie na území Gemersko-malohontskej župy vyslali svojich delegátov na zhromaždenie do Lučenca dňa 2. decembra 1917, kde manifestovali za mier so Sovietskym Ruskom.

Vplyv Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie sa ku koncu roku 1917 a v roku 1918 prejavil predovšetkým heslami za mier, národné oslobodenie a demokratické slobody. Masy pracujúcich, rozhorčené utrpením, ktoré priniesla prvá svetová imperialistická vojna, terorom v zmlitizovaných priemyselných podnikoch a záväzoch, ako i na veľkostatkoch, cenúrou, väznením odporcov vojny a predstaviteľov robotníckeho revolučného hnutia, nastúpili do ďalších hospodárskych bojov, ktoré dostávali stále výraznejší politický charakter. Nepoznali ešte Leninovo učenie, preto podľa vlastných predstáv začali napodobňovať víťaznú cestu ruských proletárov. Hlavné politické heslá Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie si svojrázne vytyčovali na robotníckych zhromaždeniach. Robotníci prechádzali v tej dobe stále rozhodnejšie od hospodárskych požiadaviek k požiadavkám politickým, spájali účinnnejšie hospodársky boj s rozhodujúcim a kvalitatívne vyšším stupňom boja, s bojom politickým. Robotníci, organizovaní v Miestnej skupine Zväzu kovorobotníkov Uhorska v Hnúšti a Likieri si podľa spomienok jej zakladajúcich členov vytýčili začiatkom roku 1918 revolučný program: 1. vyvlastnenie pôdy bohatcom a odovzdať ju do rúk tým, ktorí na nej pracujú, 2. progresívne dane pre vojnových zbohatlíkov, 3. peňažníctvo sústrediť do rúk štátu, 4. dopravu a výrobné prostriedky vyvlastniť a poštátniť, 5. rozšíriť výrobné možnosti spotrebných článkov a zvýšiť úrodnosť pôdy, aby bola zabezpečená výživa pracujúcich, 6. zvýšiť životnú úroveň dediny a vyrovnat rozdiel medzi dedinou a mestom, 7. bezplatnú verejnú školskú výchovu detí, 8. na ochranu práv pracujúcich organizovať ozbrojené robotnícke zbory. Zväz kovorobotníkov v Hnúšti a Likieri organizoval protestné vystúpenie proti zásobovacím neporiadkom. Ľudia trpeli úplným nedostatkom múky, chleba, cukru, mäsa, mlieka, petroleja a iných najpotrebnejších výrobkov. Úmerne s tým, ako sa zhoršovali životné podmienky pracujúcich a stupňoval sa sociálny a národnostný útlak a teror vojenskej správy v zmlitizovaných závodoch, stupňoval sa aj odpor robotníkov a ostatných pracujúcich proti vojne, hladu, neslobode a národnostnému útlaku. Z toho boja Zväz kovorobotníkov vyšiel víťazne a podarilo sa mu zlepšiť zásobovanie potravinami a zamedziť prechmaty vojenskému veliteľovi závodu v Likieri voči robotníkom.²²

Vo februári 1918 aj v Tisovci nastúpili do štrajku všetci robotníci proti neporiadkom v zásobovaní, keď hlavný inžinier závodu Petricska vyhodil zo svojej kancelárie Ignáca Grömera, ktorý ako zástupca robotníkov žiadal odstrániť nešváry v zásobovaní. Štrajkujúci neustúpili ani pred šablami a puškami žandárov, až keď vedenie závodu vyhovel požiadavkám robotníkov a z väzenia prepustil troch zatknutých robotníkov, organizácia Zväzu kovorobotníkov súhlasila s nástupom do práce. Najaktívnejšieho organizátora štrajku, mladého robotníka Pavla Jachu však vedenie závodu neskoršie prepustilo a do práce sa mohol vrátiť až po utvorení Československej republiky.²³

Pod vplyvom správ o víťazstve ruských boľševikov a prvej vláde sovietskych nezadržateľne narastala revolučná nálada. Po mierovej manifestácii v Lučenci začína sa v robotníckych organizáciách obrodný politický proces, ktorý viedol k zostaveniu boja proti oportunizmu v strane. Dôkazom revolučných snáh pracujúceho ľudu bola i mohutná manifestácia a sprievod na 1. mája v Hnúšti, Tisovci, Lučenci a Rožňave, ktorá sa konala napriek opatreniam sláznovských úradov a žandárskej asistencie.²⁴ Tu sa dostala na program dňa otázka samourčovacieho práva, ktorú nastolili Robotnícke noviny dňa 15. novembra 1917 a venovali jej sústavnejšiu pozornosť — i keď ustupovali nacionalizmu pod vplyvom Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktorá ani po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii nesúhlasila s heslom o práve národov na samourčenie a ešte v roku

1917 v Štokholme na medzinárodnej socialistickej konferencii vystupovala otvorene proti právu národov na samourčenie. Prvomájové oslavy v Hnúšti a Tisovci, ktoré organizoval Zväz kovorobotníkov za podpory ostatných pracujúcich, vyjadrovali podľa spomienok účastníkov popri schválených otázkach aj túžbu po spoločnom štáte Čechov a Slovákov.²⁵

Vládne maďarské kruhy chceli zamedziť vplyvu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Pomohli im v tom oportunistickí vodcovia sociálnej demokracie. Dňa 2. februára 1918 poslal uhorský minister vnútra všetkým županom obežník, v ktorom uvádza: „Umiernennejšie živly vodcov robotníctva sa síce ani teraz nezriekajú nádeje, že sa im podarí opanovať situáciu a vrátiť obrátiť do príslušných kofaj. Pritom však je i podkopná činnosť preplatých živlov... Vážnosť ohrovy stúpajú i tá okolnosť, že masa nespokojencov nielen rastie vracaním sa internovaných osôb z Rumunska a Ruska, ale spolu s nimi nachádzajú i u nášeho robotníctva idey, ktoré rozvracajú štát... tieto živly boli priamo svedkami ruských revolučných udalostí, teda nielen, že sú nasiaknuté ruskými revolučnými myšlienkami, poznajú i rozvrátne nástroje a spôsoby, ktorými ruskí proletári uskutočnili svoje revolučné ciele.“²⁶

Pracujúci ľud Gemersko-malohontskej župy si uvedomuje stále jasnejšie, že oficiálni vedci odborových organizácií a sociálnodemokratickej strany zradili ich záujmy. Ako opozícia sa stále zreteľnejšie prejavujú ľavo orientované skupiny, ktoré sa stávajú vplyvnejšími najmä svojim protimilitaristickým zameraním. Do vedenia miestnych organizácií v Tisovci, Hnúšti a Likieri, Rožňave, Sirku-Železníku, Chyžnej Vode a inde sa dostali radikálne orientovaní funkcionári. Tieto organizácie sa svojou činnosťou distancovali od oficiálneho ústredného vedenia. Bolo to len prirodzené, že nadobúdali stále väčší vplyv medzi pracujúcimi a stávali sa prirodzeným vodcom revolučného hnutia na území župy. Nimi organizované štrajky, ľudové zhromaždenia, ďalej vojenské vzbúry a masové dezercie vojakov, prispeli svojim podielom k rozkladu rakúsko-uhorskej monarchie a k vzniku československého štátu. Bolo zjavné, že narastajúca revolučná situácia nesie predzvesť nastávajúcich dní, ktoré vyústili v rozpad rakúsko-uhorského mocnárstva a vo vznik Československej republiky.

Pri revolucionizovaní pracujúcich mas a najmä pri stupňovaní revolučnej nálady robotníckej triedy zohrali významnú úlohu bývalí vojnoví zajatci z Ruska, ktorí sa po uzavretí brestlitovského mieru dňa 3. marca 1918 vracali do Rakúska-Uhorska. Z celkového počtu viac ako 2000 000 rakúsko-uhorských vojakov, ktorí padli do ruského zajatia, sa asi tretina vrátila domov ešte do októbra 1918.²⁷ Príchod takéhoto množstva z krajiny víťaznej revolúcie musel ovplyvniť živelné prebiehajúci boj pracujúceho ľudu a utlačaných národov, ako i proces rozkladu armády. Prevažná časť týchto vojakov prežila Veľkú októbrovú socialisticкую revolúciu na ruskom území a jej idey na ňu mocne zapôsobili. Vláda sovietskych, robotnícka kontrola výroby a zásobovania, osemhodinová pracovná doba, parcelácia statkárskej pôdy — to všetko sa im ukázalo ako jediné východisko vo svetle žandárskych bajonetov vládnúcich tried. Medzi ubíleným obyvateľstvom monarchie šírili revolučné myš-

^{21a} Gostorovský, c. d., str. 252—253.

²² Pamäti Jánusa Knappa z Rimavského Brezova. Archív OV KSS v Rimavskej Sobote, číslo A-106/1.

²³ Pamäti Jozefa Kráľku a kol. z Tisovca. Archív OV KSS v Rimavskej Sobote, číslo A-131/2.

²⁴ Pamäti Jánusa Knappa z Rimavského Brezova. Archív OV KSS v Rimavskej Sobote, číslo A-106/1. Gostorovský, c. d., str. 266.

²⁵ Pamäti Jánusa Knappa z Rimavského Brezova. Archív OV KSS v Rimavskej Sobote, číslo A-106/1.

²⁶ Prevzatý citát: E. Holotík: Ohlas Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie na Slovensku od konca roku 1917 do vzniku CSR. Historický časopis 1957, 437.

²⁷ Karel Pichlík: Vzpomínky na návrat z ruského zajatia na Slovensku v kvätu a červnu 1918, HC, 1963, číslo 4, str. 580.

lienky a vysvetľovali spôsob, akým ruský proletariát dosiahol víťazstvo. Vojské oddiely sa príchodom zajatcov revolucionizovali. Títo prinášali ťažbu po sociálnej spravodlivosti a nenávisť proti kapitalistickému zriadeniu, ako aj odpor k imperialistickej vojne. Medzi vojakmi sa šírili revolučné názory, úspechy ruského revolučného proletariátu dávali za vzor aj u nás. A tak hnutie za sociálne zlepšenie prechádzalo cez politický boj až k boju ozbrojenému. V noci z 12. na 13. mája 1918 sa v Rimavskej Sobotě vzbúрили vojaci 80. c. k. pešieho pluku.²⁸ Táto vzbura, živelná a izolovaná od celkového protivojnového hnutia, nebola organizovaná v súčinnosti s robotníckou organizáciou v meste, navyše sa vojaci nemohli dostať k streľivu. Preto bola akcia vopred odsúdená na neúspech. Vojská vzbura v Rimavskej Sobotě mala však veľký ohlas tak vo vojských útvaroch ako aj u civilného obyvateľstva. Dňa 29. mája 1918 sa pre mizernú stravu vzbúрили v Lučenci navrátilci zo zajatia u náhradnej rotý 29. práporu — zväčša ročníci z Gemersko-malohontskej župy (slovenskej a maďarskej národnosti). Vzbura taktiež potlačili. Nedostatkem týchto vojských vzbúr, bolo, že povstanci hľadali spojenie len u svojich jednotiek, v ktorých prevažovalo mužstvo rovnakej národnosti. Nestretli sa nikde s politickou silou, ktorá by bola schopná postaviť sa na čelo začiatku boja. Napriek týmto nezdarom vojnoví zajatci navrátilci rozduchávali náklady rozhorčených mas a prispeli k organizovaniu otvoreného boja proti vykorisťovateľom.

Politický charakter nadobudla nová vojská vzbura v Rimavskej Sobotě v čase od 15. do 20. októbra 1918. Vojaci 80. c. k. pešieho pluku odmietli bojovať za záujmy buržoázie.²⁹ Pri útoku na skladištia vojaci vykrikovali heslá: „Preč s vojnou!“, „Nech žije slobodné a samostatné Poľsko!“ Počas vojskej vzbúry veliteľstvo posádky uprchlo a tým zanikla c. k. posádka v Rimavskej Sobotě. Dňa 2. novembra 1918 sa vzbúрили aj vojaci rekonvalescenčného východohaličského c. k. 80. pluku v Tisovci v počte 500 mužov. Napadli vojské sklady a postupne sa rozšli. Zbrane (pušky a munícia) od dôstojníctva vojského oddielu prevzala Miestna národná rada v Tisovci, ktorá sa v tých dňoch vytvorila.³⁰

Rozklad rakúsko-uhorskej armády vystupňovali vojskí zbehovia, ktorí sa skrývali v lesoch a vytvárali ozbrojené tzv. „zelené kádre“. V lesoch Gemersko-malohontskej župy ich bolo najviac v priestore Šafárikova, asi 160 mužov, a v okolí Rožňavy, asi 200 mužov.³¹ Bývalí ruskí vojnoví zajatci a „zelené kádre“ zasiahli do vývinu robotníckeho hnutia na území župy najmä po príchode do civilného života. Boli ovplyvnení myšlienkami a rozmachom národnoslobodzovacieho boja. Úrady obvinili vojakov slovenskej národnosti z boľševizmu a z československého zmýšľania. Podľa úradných správ idea československej štátnej jednoty zapúšťala hlboko korene na sklonku prvej svetovej imperialistickej vojny medzi vojakmi slovenskej národnosti a aj medzi širokým

mi vrstvami civilného obyvateľstva.³² Kronikár Klenovca to dokumentuje takto: „Dlhotrvajúca vojna naučila aj našich ľudí poznať tie krivdy, ktoré sa diali na našom rode. Klenovskí vojaci, ktorí počas vojskej služby prišli do styku s inými národmi, zvlášte ale s českými vojakmi, začali nadobúdať istý pohľad aj vo veciach národných“.

Roku 1918 pod vplyvom slábnuceho medzinárodného postavenia Rakúsko-Uhorska a pod tlakom stupňujúcej sa radikalizácie pracujúceho ľudu sa preorientovala aj buržoázia a postupne si uvedomovala možnosti, ako rozbiť monarchiu. Slovenská buržoázia začala boj za Československú republiku na kapitalistickej platforme. Predošlý boj za národné oslobodenie v rámci Uhorska, ktorým ovplyvňovala aj slovenské robotníctvo a roľníctvo, preorientovala na rozchod s Uhorskom. Dňa 12. septembra 1918 sa v Budapešti vytvorila Slovenská národná rada. Mala 15 členov a z nich len jedného zástupcu sociálnej demokracie (Emanuel Lehotský). Z Gemersko-malohontskej župy bol v nej Jozef Škulitý, rodák z gemerského Potoka, a Michal Bodický z Hrnčiarkej Vsi. Slovenská národná rada vystupovala ako reprezentantka slovenského národa. Na jeseň roku 1918, keď už o rozpade Rakúsko-Uhorska nebolo pochyb, pod tlakom domácej revolučnej situácie a medzinárodných udalostí sa zišla dňa 30. októbra 1918 v Martine, kde

²⁸ Peší pluk 80 mal pôvodne náhradný prápor v Zloczówe a bolo v ňom 64 % Ukrajincov, 23 % Poľakov, 8 % Nemcov, 3 % Čechov a 2 % Rumunov. V Rimavskej Sobotě okrem veliteľstva práporu a guľometnej náhradnej rotý bola iba 2. náhradná rota, ďalšie jednotky práporu boli v okolitých obciach. V Rimavskej Janovciach bola 1. náhradná rota a v máji 1918 aj 1. a 2. pochodová rota 39. pluku a 4. a 5. pochodová rota 50. pluku, všetky štyri pripravené na front. Vo Veľkých Teriakovciach bola 3. náhradná rota a spolu s ňou aj tri rotý 50. pluku. Rekonvalescenčný oddiel 80. pešieho pluku bol v Tisovci. Ale práve v 2. náhradnej rote, ubytovanej priamo v Rimavskej Sobotě, bolo začiatkom mája 1918 sústredené 711 navrátilcov z ruského zajatia. U týchto „700 mužov, nakažených boľševickými ideami“, ako vyhlásil župan Putnoky, nedostatočná strava a neochota dôstojníkov dávať im dovolenky vyvolala nespokojnosť. Dňa 12. mája 1918 sa zhromaždili, aby podľa ruského kalendára oslávili predvečer 1. mája. Veliteľ rotý nadporučík Havlát im bol 10. mája vydal pušky. Veliteľ náhradného práporu podplukovník Schöpfliň proti zhromaždeniu vojakov zaalarmoval guľometnú náhradnú rotu. Vojaci však prešli do útoku. Začali paľbu a zapálili baraky. Veliteľ guľometnej náhradnej rotý kapitán Tvrď zabránil prístup do muničného skladu, pričom zastreli desiatnika Demotera Perypu. Podplukovník Schöpfliň poslal spojku-jazdca do Rimavských Janoviec pre veliteľa 1. náhradnej rotý a sám šiel do Veľkých Teriakoviec k 3. náhradnej rote. Tam prevzal velenie nad tromi pochodovými rotami a tiahol na Rimavskú Sobotu. Súčasne požiadal telefonicky o pomoc veliteľstvo náhradného práporu 25. pešieho pluku v Lučenci a vojské veliteľstvo v Košiciach. O 3. hodine ráno 13. mája 1918 vstúpili vojské jednotky z Rimavských Janoviec a Veľkých Teriakoviec do Rimavskej Soboty a na krátko vyčistili ulice mesta, pretože povstanci už nemali streľivo. 200 vojakov navrátilcov bolo zatknutých. O 8. hodine ráno došlo aj 800 vojakov 25. pešieho pluku z Lučence. Asistenčné jednotky rýchlo pochytili skrytých povstalcov a na obed chyľalo už len 120. V Rimavskej Sobotě bolo vyhlásené manéžové právo (Pichlik, c. d., str. 590 až 591) a na území Gemersko-malohontskej župy platilo už od 10. mája 1918. [Sajó Vidék, 1918, číslo 25 z 20. júna 1918.]

²⁹ Táto vzbura nemala také rozmery ako predošlá, lebo už aj dôstojnícky zbor opustil svoje miesta. V meste sa posulovali len niekoľko dôstojníci. Medzi nimi aj jeden stotník z povolania, v meste známy svojou surovosťou a ukrutnosťou. Vojaci napadli vojské sklady. Nabrali si z nich šatstvo, zbrane a potom po polách ušli smerom na jeseňské, aby odtiaľ najako vlakmi mohli odcestovať domov. [Kronika mesta Rimavskej Soboty.]

³⁰ Gemer-Malohont, roč. IV, č. 10 z 5. marca 1922.

³¹ Július Bolík a kolektív: Šafárikovský okres v boji za krajinu, OV KSS Šafárikovo, 1957, 17; Ján Miklášik a kolektív: c. d., 18.

³² Ľudovít Holotík: Vznik Československa a jeho význam pre slovenský národ, Historický časopis VI, 1958, č. 4, str. 493.

Robotníci rimamuránsko-lalgótarjanskej zlievárne v Hnúšti v roku 1910

Pod zástavou marxizmu

Dr. Vladimír Clementis

v ideológii buržoáznej. Buržoázia rozšírila feudalistické heslo „Štát som ja“ — o seba samu. Ale len o seba samu. Keď hovorí o záujme „štátu“, „národa“ a sem-tam i o „kultúre“, myslí na svoj štát, na seba, na svoje kultúrne výhody. Keď hovorí buržoázia a maloburžoázia o „generačných problémoch“, o „otcoch a deťoch“, myslí tým len a len na seba a myslí na tie maličké osobné różnice, ktoré vznikajú tam, kde je málo kapusty a veľa slimákov, a v najlepšom prípade na druhoradé a tretoradé ideologické diferencie, ktoré sa musia rodiť aj v lone objektívne v spoločnosti rovnaké položené mladšej vrstvy.

A tento spôsob buržoázneho myslenia plne prevzala i jej mládež. Nástup mladej slovenskej autonomistickej generácie v čísle z 1. mája 1934 v článku Kapitola o nás mladých takto klasicky vidí *problém mladých*:

„Vidím rečníciach korifejov obtočených šedivými pánmi, ako rečia o tom, ako treba mladým pomôcť a vidím ich, ako sa rukami — nohami držia každej pozície, ktorá si v časoch revolučných možností po prevrate vyvlastníli. Dávno potreby mnohých úradov a nimi držaných funkcií prerástli ich sily, schopnosti a vedomosti. Držia sa ich, lebo ich hľad po peniazoch a moci je neohraničený... Je štatisticky dokázané, že československí poslanci sú v Európe najstarší...“

Je zrejme, že tu ide výhradne o „problém“ jednej, a to buržoáznej triedy.

Slovenská buržoázia sa síce vyvíjala za podmienok do istej miery rozdielných než u iných národov, ale to nič nemení na podstate jej charakteru, na jej spoločenskej funkcii

a na perspektívach jej zániku.

Predsa však táto buržoázia a maloburžoázia, ktorá sa množila a začala žiť v čase, keď bolo už po jej stabilizovanej a blahobytnnej perióde v ostatnom svete, musí sa vyznačovať vlastnosťami do určitej miery odlišnými od historicky starších tried iných národov, a tieto vlastnosti, samozrejme, musia mať vplyv aj na dnešnú mentalitu mládeže vychádzajúcu buď priamo z týchto vrstiev, alebo v každom prípade aspoň za jej „duchovného“ vedenia. Fakt, že slovenská buržoázia a maloburžoázia „ako taká“, to jest ako trieda, je historicky stará, ale v danom konkrétnom prípade je „nová“ a „mladá“, obdaril jej príslušníkov zvláštnym „mišungom“ vlastností. Táto slovenská trieda meštácka a malomeštácka neprešla liberalistickým obdobím, nemá za sebou tradíciu „pokrokových“ kultúrnych bojov, neprešla žiadnou školou meštáckej filozofie. Pokusy o prenesenie hotových pojmov a názorov zo skúseností českej maloburžoázie stroskotali (hlasiti!). Preto nie div, že slovenské meštáctvo na jednej strane je ešte stále pod vplyvom prebudeneckých fráz (lebo obsah štádrovského života je jej jednak vzdialený a cudzí, jednak neznámy) a feudálno-cirkevných ideológií, na druhej strane však snaží sa zakryť svoju prázdnotu sociálnou a politickou demagógiou podľa vzoru fašizmu.

Mladá meštácka generácia slovenská, už či sa grupuje okolo ľudákov alebo agrárnikov, je vernou nasledovateľkou týchto „veľkých“ ideálov svojich otcov. Stačí vziať do ruky taký „Nástup“ alebo prejav predákov agrárnej mládeže, aby sme mali na sto percent potvrdený tento fakt. Len tak reve z nich ich triedny ego-

Zhovárali ste sa s politicky trochu aktívnym mladým robotníkom alebo dedinským chlapcom o otázkach zdaniťovo vysokej politiky? O neporiadkoch na celom svete, o novom spoločenskom poriadku, o kapitalizme, socializme a fašizme? Keď áno, tak ste si akiste uvedomili, že pre túto pracujúcu mládež, ktorá prešla školou politického uvedomenia, neexistujú tieto „problémy ako také“, že jej ciele nie sú vôbec chaotické, a keď je niekedy bezradná, deprimovaná a pasívna, tak *predovšetkým* preto, že v danom momente nevie, ako pracovať, aby dosiahla cieľ.

Celkom iná je mladá generácia slovenskej inteligencie alebo aspoň jej väčšia časť. A o nich chceme hovoriť.

Teraz by nám mohol niekto namietať: hľa, už i pre vás existuje „generačný“ problém, hoci ste nás od začiatku vystúpenia DAVU počuli o tom, že jediné reálne delidlá v dnešnej spoločnosti sú delidlá triedne. Teraz, hľa, uznávate, že je tu akási „generácia“, ktorá má inú mentalitu než „otcovia“, ba aj inú mentalitu ako vy.

Vyjasníme si ešte raz pojmy! Nie vo všeobecnosti, ale veľmi konkrétne a v spojitosti so slovenskou prítomnosťou.

Odhaľovali sme a odhaľujeme všetko to táranie o generačných problémoch, lebo bolo a je nesené čisto

na svojom prvom verejnom zasadnutí proklamovala rozchod Slovenska s Maďarmi. Podpisovateľom Martinských deklarácií bol aj dr. Samo Daxner z Tisovca. Aj maďarská buržoázia došla k názoru, že podpora monarchie je v súčasnom období nevýhodná a politicky neúspešná. Obrátila preto svoje zbrane proti monarchii a dožadovala sa vytvorenia samostatného „Veľkého Maďarska“. V tomto smere ovplyvňovala aj maďarské robotníctvo. Spleť situácie zvyšoval oportunistický postoj ústredných orgánov sociálnej demokracie, ktoré nemali jasný program. V takýchto politických pome-

roch a podmienkach prijala pracujúci Gemersko-malohontské župy vznik Československej republiky. Československá republika vznikla ako logické dovŕšenie dejinného vývoja a boja robotníckej triedy, roľníctva a národnej inteligencie najmä pod rozhodujúcim vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie.³³

³³ O politickej situácii v prvých mesiacoch v novej republike pozri bližšie v práci: Jánus Boľfiš: Z dejín revolučného hnutia v Gemeri do roku 1923. Obzor Bratislava.

izmus, hoci ho nazývajú „záujmom národa“.

Za týchto pomerov rodila sa generácia, ktorá kedysi (vo februárovom čísle „DAV“ z roku 1931) nazval Laco Novomeský Ročník 1910. Vtedy celá táto generácia *navonok* robila dojem zhoršeného vydania svojich otcov.

Od tých čias doľahli svetové a domáce udalosti celou farchou na falošné kulisy postavené pred túto mládež školou a „duchovnou tradíciou“ a ona, aspoň vo svojom jadre, začala premýšľať. Začali sa z nej krystalizovať malé ideologické skupiny, z ktorých niektoré rýchlym tempom začali ideovo rásť, v Prahe vznikla skupina R. 10. („Iskra“) a v Bratislave zo študentského spolku vyšla grupa (časopisu) „Šíp“.

Bolo by však mechanické a skutočnosti nezodpovedajúce myslieť si, že len tieto grupy, len ich členovia, prežívali takýto očistovací proces. Ten sa odohrával v mysliach a čeloch veľkej časti mladej slovenskej pracujúcej inteligencie. Na trenčiansko-teplickom zjazde sa neozval ani jeden hlas z tejto inteligencie, ktorý by bol prevzal úlohu fľáka starého a jestvujúceho spoločenského poriadku. Boli takí, ktorí otvorene súhlasili s našou kritikou, a boli takí, ktorí nám tajne oznamovali svoj osobný súhlas *negatívny*, od ktorého je rovnako ďaleko k socializmu ako k fašizmu.

Od tých čias mnohí sa dali na otvorený ústup, mnohí dospeli k jasnemu pochopeniu situácie a vlastných úloh a postavili sa na stranu revolučného marxizmu. Veď v tom krátkom čase, ktorý nás delí od tohto zjazdu, odohrali sa vo svete mnohé také závažné udalosti, že len politicky slepý, sociálne otupený, alebo bezcharakterný človek zostal nimi nedotknutý.

Ale ako to už býva u inteligencie, ktorá nemá priamu a aktívnu účasť na sociálnom a politickom živote, chceli si mnohí nájsť svoje, keď i nie cesty, tak aspoň chodníčky. Uznávali a uznávajú správnosť politickej a ekonomickej kritiky marxizmu. Aj s jeho programom by na tomto poli súhlasili, majú však pochybnosti o „správnom metóde“, ale hlavne chcú si to všetko riešiť inteligentsky abstraktne, jedni pragmatickou filozofiou, iní „dinganzlichovaním“ (Ding an sich je termín kantovskej idealistickej filozofie), ale v každom prípade si vyhradzuju právo na akúsi „autonómnú filozofiu“, a nechápú, že bojujú za myšlienkovú samostatnosť, stávajú sa otrokmi sociálnej pasivity, a tak aktívnymi podporovateľmi politickej a kultúrnej reakcie.

Nazvali sa „otrávenou generáciou“ (pozri č. 11.—12. minulého ročníka „DAV“) a sú priamo našpičkovaní filozofiou, ktorá zaslepuje pohľad na *skutočnosť*, ktorá však chorobne vyzdvihuje podradnejšie fakty a

faktíky na problémy osudovej tradičnosti. Hľadiac týmito groteskne ukazujúcimi okuliarmi na svet, vidia ho v takomto svetle:

„Keď hovoríme, pozorujú nás všade zvedavé zraky. My sme tá generácia, ktorá vyrástla už v slovenskej škole po vojne, po páde cisárstva a tradícií. Predchádzajúca zbúrala všetky predsudky a dala nám do vienkla skepticizmus. My prichádzame s mladíckym negativizmom a nemáme, kde by sme vybili svoju nechť k starému, lebo nám nezostalo čo búrať.“ („DAV“, F. Pánik, Otrávená generácia.)

Myslím si, že od tých čias, čo boli tieto slová napísané, poučila autora skutočnosť o tom, že tých zvedavých zrakov je čertovsky málo, a keď sa nájdú, sú zvedavé na všetko iné, len nie na duševný život tejto mladej inteligencie.

Ale to nie je podstatné pri otázke, ako títo naši priatelia hľadia na život. Ako samí na tomto citáte vidíme — mnohí z nich si ešte myslia, že prišli na sociálny svet počas pádu tradícií, že predchádzajúca generácia zbúrala všetky predsudky a že im už neostalo čo búrať.

Predstavte si, čo by Vám na to odpovedal mladý uvedomelý robotník: Keby ste ho presvedčili, že to mienite skutočne vážne, tak by hovoril asi takto:

„Keď už teda ste tým negativistom a chcete toľko búrať, tak strach o zamestnanie nemusíte mať. Ste obklopený ľživou malomeštiackou morálkou, topíte sa v kultúrnej reakcii, spoločenský systém „predchádzajúca generácia“ nielenže nezmenila, ale až teraz ho nechala plne sa „rozšíť“.“

Teda žiaden dôvod na pesimizmus. *Tento* práce je dnes viac než kedykoľvek predtým. Len o to ide, ako sa do nej pustiť, *prečo* sa do nej pustiť a načo. Nie sme ľart pour ľartisti búrania, *práve naopak*. Vieme, čo chceme *potom*. Že chceme spoločnosť, v ktorej je vylúčené vykorisťovanie človeka človekom, spoločnosť veľkoryse organizovanú, spoločnosť socialistickú.

Keď sme po trenčianskoteplickom zjazde hovorili o dvoch otvorených cestách stojacich pred slovenskou mládežou, o ceste k socializmu a ceste k fašizmu, hovorili sme viacmenej teoreticky.

Dnes môžeme hovoriť celkom konkrétne. Dnes sa pred našimi očami rozvíjajú cesty a dnes sú jasné ich *perspektívy* a ich *koniec*.

Fašizmus ukázal, čo *vie*. Ukázal, že je „všade jednak barbarský“ (Dimitrov v poslednej reči v Lipsku), už či ide v znamení rímskych fascií, alebo v znamení rasového idiotizmu, alebo napokon s požením Innitza. Ukázal nám, čo *vie* urobiť s robotníctvom v koncentračných táboroch, v robotníckych štvrtiach, aj ako *vie* „zaistiť“ jeho živobytie. Ukázal nám svoj kultúrny barbarizmus,

zánik aj zvyškov meštiackej vedy a literatúry a ukázal nám svoju šílenú imperialistickú tvár, svoje dychtenie po vojne.

Dnes ustavične počúvate kričať o krachu socializmu, ukazujú vám na zánik sociálnej demokracie v Nemecu a v Rakúsku. Žijeme v období veľkých dejinných podvodov. Fašizmus a fašizujúce meštiactvo budujú svoju propagandu na podfuku. A jeden z takýchto podvodov je stotožňovanie sociálnej demokracie so socializmom. Či nás nepoučoval nedávno (v slávnostnom čísle „Robotníckych novín“ 1. mája zase) vodca sociálnej demokracie na Slovensku dr. Dérier, že sociálna demokracia *nikdy* nebola marxistická, *nikdy* internacionalistická, a *teda* *nikdy* socialistická? Či sme nevideli takých Dérierov vo *všetkých* sociálnych demokratických stranách sveta?

Je len jedna krajina socializmu na svete a tou je ZSSR.

A *tu* ukázal socializmus *tiež*, čo *vie*. Ukázal v krajine barbarskej, v krajine vydrancovanej náporom imperialistov a občianskou vojnou, *prečo* bol „negativistický“, *prečo* odbúral a búral. Ohromná *stavba* socializmu rastie pred našimi očami. Vidíme ten rozmach na poli hospodárskom práve tak ako na poli kultúrnom.

Nevyplati sa preto učiť sa a preberať *filozofiu* tých ľudí, ktorí toto dokázali spraviť? A touto filozofiou je *marxizmus*, od ktorého dnes tak zbabelo utekajú ti, ktorí boli k nemu zaraďovaní len v hlavách ignorantných politikov.

Naši priatelia, ktorí si hája právo na *svoju* filozofiu, *musia* si položiť otázku, či je dnes na svete ešte iná filozofia než *marxizmus*, v mene ktorej možno budovať svet. Či ten „pragmatizmus“ alebo „dinganzlichmus“ vedel dať ľudstvu niečo viac ako niekoľkých fejtónistických literárnych „optimistov“ a malomeštiackych profesorov? *Musia* si položiť a zodpovedať otázku, či hlásanú práva na slobodu filozofie nedávajú sa do otroctva meštiackeho sveta.

Za chaosu imperialistickej vojny zrodil sa socializmus v Sovietskom zväze. Pretože v Rusku boli ľudia a strana, ktorá si plne osvojila filozofiu revolučnej časti proletárskej triedy — *marxizmus*. Marxizmus im dával možnosť jasne vidieť, jasne chcieť a jasne konať.

Z dnešného chaosu myslí a faktov v kapitalistickom svete vedie *tiež* jediná jasná cesta. Cesta, ktorú ukazuje marxizmus-leninizmus.

Preto hovoríme našim priateľom vstupujúcim do sociálneho života, aby si uvedomili hodnotu a dosah myšlienkových systémov, pred ktorými ešte mnohí z nich stoja bezradne. *Potom* nebude im voľba ťažká, budú vedieť, *proti* čomu majú ísť, *pretože* *plne* pochopia, za čím idú.

(„DAV“, 1934, roč. VII. č. 3, str. 33—35.)

Keď spomíname na Dr. Vladimíra Clementisa, vždy sa nám pred očami vynára komunista. Komunista, akého charakterizoval, ešte v rodiacej sa novej socialistickej spoločnosti, jej zakladateľ Vladimír Iljič Lenin. Človek s veľkým C, ako to vyjadril Maxim Gorkij. Obyčajný človek, akého zobrazil Michail Solochov. Budovateľ, ktorého životné dielo ostane navždy súčasťou základov socialistickej a komunistickej spoločnosti v Československu. Hrdina, ktorý v boji proti fašizmu a rôznym reakčným silám akýchkoľvek odtienkov je vzorom mládeži i starým. Obranca socializmu a komunizmu, ktorý aj v nepriazni časov zostal verný ideám komunizmu. I v poslednej chvíli svojho života veril, že prejde zloba jednotlivcov a že komunizmus zákonite zvíťazí na celom svete. V tej viere dáva svojej Lide pozdraviť budúcu socialistickú Európu.

Clementis, verný leninovec, celý svoj život, svoju politickú činnosť staval na nerozištnom spojení s bratským Sovietskym zväzom. Svoje životné krédo uplatňoval a presadzoval v celej svojej mnohostrannej činnosti ako komunistickej publicista, poslanec Komunistickej strany Československa, spoluzakladateľ a organizátor davistickej skupiny.

Dr. Vladimír Clementis sa narodil 20. septembra 1902 v Tisovci, zomrel 3. decembra v Bratislave. Jeho otec Ľudovít Clementis, učiteľ, národný buditeľ, pedagogický publicista, bojovník za národnú a sociálnu oslobodenie pred prvou imperiaľistickou svetovou vojnou, škôldozorca po vzniku Československej republiky, bol človek rozvážny, vyrovnaný povahy. Jeho rodina mu bola súčasťou jeho života. Matka Adela Vraná bola obetavá, priateľlivá svojou milou povahou. Jej celé srdce patrilo deťom. Táto rodinná atmosféra mala priaznivý vplyv i na výchovu detí: Miroslava, Vladimíra, Boženu a najmladšiu Oľgu. (Dúšan z prvého otcovho manželstva už študoval na gymnáziu v Skalici a Viera ešte v mladom veku odumrela). Je len prirodzené, že v takejto rodinnej pohode Vladove koncepcie-organizácie našli dobré prostredie. Na štúdiách sa jeho talent rozvíjal a svojou pilnosťou Clementis dosiahol vysokého intelektuálneho stupňa.

Život Dr. Vladimíra Clementisa je veľmi úzko spätý s robotníckou triedou a jej predvojom Komunistickou stranou Československa. Už počas gymnaziálnych štúdií v Skalici sa dostal do styku s marxistickým učením z českých knižných vydání. Po odchode roku 1921 na právnické štú-

dium na Karlovej univerzite v Prahe sa socialistická orientácia Vlada Clementisa rozvíja a prehĺbuje. Výrazom jeho politickej orientácie a politickej prezieravosti vo vtedajších povojnových spleťtých pomeroch je aj skutočnosť, že už v jeseni 1922 sa vo Vojnom združení študentov-socialistov preberá pod Clementisovým vedením Komunistický manifest. Výsledkom spolupráce, priateľstva, spoločnej, resp. vzájomnej politickej výchovy s Jánom Poničanom, Júliusom Fučíkom, Edom Urxom, Klementom Gottwaldom, Ladislavom Novomeským, Petrom Jilemnickým, Fraňom Kráľom, Ladislavom Szantovom a ďalšími marxisticko-leninský orientovanými príslušníkmi mladej inteligencie bolo davistické hnutie, ktorého vedúcou osobnosťou bol vysokoškolský Vladimír Clementis.

Po promócií za doktora práv 22. decembra 1925 Dr. Vladimír Clementis zakotvil v Bratislave. Jeho politická angažovanosť neklesá, ale naopak, stupňuje sa. Ako známy komunistickej publicista, predstaviteľ marxisticko-leninský orientovanej inteligencie je pre buržoázny policajný aparát nepríjemný a už roku 1927 ho takto charakterizuje: „Jest činným a organizovaným členom komunistickej strany a požíva plne dôvery u zdejších kom. předáku...“ Clementis sa stal členom krajskej komisie XX. komunistickeho kraja.

Po V. zjazde Komunistickej strany Československa davisti sú oporou Gottwaldovho vedenia. Tridsiate roky tohto storočia sú v živote Dr. Vladimíra Clementisa rokmi plnej aktivity, rozsiahlej politickej práce. Jeho cesty po Sovietskom zväze v roku 1929, boľševická orientácia Komunistickej strany Československa po jej V. zjazde, jeho už vtedy známa komunistickej orientovaná intelektuálna osobnosť vytvorili mu široké pole politickej činnosti. Jeho patetické politické vyhlásenie pred Iljom Ehrenburgom pri priateľskom posedení na salaši v Tisovci „Moje poslanie je strana“ dostáva svoju konkrétnu, nefalšovanú podobu. Davisti vedú v dejinách študentského hnutia na Slovensku prvý Spolok socialistických akademikov v Bratislave, na čele ktorého stál Ján Poničan. Clementis bol členom výboru spolku a iniciátorom jeho akcií. Roku 1930 sa stáva spoluzakladateľom odbočky Ľavého frontu so Zoltánom Fábrym v Košiciach a s Jánom Poničanom v Žiline. S Ľacom Novomeským zastupuje slovenskú revolučnú inteligenciu v pražskom celoštátnom výbore. Dr. Vladimír Clementis ostro protestuje na všetkých politických fórach proti vŕchnom buržoázneho policajného aparátu v Košátoch,

kde sa 25. mája 1931 strieľalo do zhromaždených demonštrantov, poľnohospodárskych robotníkov, vedných Štefanom Majorom. Clementis bol popri dr. Zoltánovi Weichherzovi obhajcom v procese so Štefanom Majorom. V rokoch 1935—1938 Clementis bol poslancom Národného zhromaždenia za Komunistickú stranu Československa za Horehronský obvod. Na pôde parlamentu neohrozene bojuje proti bezuzdnému vykorisťovaniu a metódam buržoáznej byrokratickej mašinérie. Jeho prejavy svojou prísnou logikou a argumentáciou odhaľovali pravú tvár buržoáznej demokracie. Podieľal sa aj s ostatnými komunisticými poslancami na štrajkovom hnutí na Horehroní.

Zostrenie politickej situácie prehľbovalo aj zjednocovací proces protifašistických síl ľudu. Clementis vo svojich článkoch na stránkach tlače ostro kritizoval politiku vládnúcej buržoázie a jej taktiku nahrávania fašistickým silám. Rečnil a vyzýval ľud na boj za obranu republiky. Jedným z mnohých táborov ľudu bolo aj zhromaždenie na obranu republiky v auguste 1938 v Tisovci, na ktoré sa dostavili pracujúci z celého Gemera a Horehronia. Hlavný prejav na tomto zhromaždení mal Tisovčan Dr. Vladimír Clementis. Po rozbití Československej republiky v dobe fašistickej okupácie našej vlasti dal všetky svoje znalosti a schopnosti a celú svoju energiu odbojovej činnosti, najskôr vo Francúzsku a po jej porážke fašistickým Nemeckom vo Veľkej Británii. Našej verejnosti je známy z londýnskeho rozhlasu ako Peter Hron. V zahraničnom odboji v Londýne bol hlavným spolupracovníkom Slovenského seminára (1943). V Londýne vydal štúdie: Usmerňované Slovensko (1942), Slováci a Slovanstvo (1944), Panslavizmus kedysi a teraz (1943, 1946). Po oslobodení vyšiel zborník jeho prejavov a článkov z obdobia zahraničného odboja v Londýne „Odkazy z Londýna“ (1947) a iné. Spolupracoval na zborníkoch protifašistickej poézie „Pred ohnivým drakom“ a výber veršov Janka Jesenského „Hnev svätý“ (1944). V Londýne zredigoval a vydal antológiu básní „Zem spieva“ (1942, 1945).

Po oslobodení našej vlasti sílňou Sovietskou armádou Dr. Vladimír Clementis sa stal štátnym tajomníkom ministerstva zahraničných vecí a v rokoch 1948—1951 ministrom zahraničných vecí Československa. Clementis sa prejavil ako významný štátnik. Bol to erudovaný marxisticko-leninský teoretik, právnik, vedecký pracovník, publicista, dlhoročný aktívny komunistickej politik, známy bojovník proti kapitalizmu a jeho odrobe fa-